

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

**УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА В
КУЛЬТУРОЛОГІЧНОМУ АСПЕКТІ:**

МАТЕРІАЛИ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОГО СЕМІНАРУ

Рівне – 2022

ББК 83

УДК 82

Українська література в культурологічному аспекті: матеріали науково-практичного семінару / ред. кол. О. Кирильчук, М. Крупка. Випуск II. Рівне : РДГУ, 2022. 38 с.

Матеріали збірника присвячені науковому осмисленню актуальних проблем українського літературознавства – феміністичним та постколоніальним студіям. Основу видання склали результати досліджень науково-педагогічних працівників та здобувачів вищої освіти філологічного факультету РДГУ, які були напрацьовані в межах діяльності проблемних груп кафедри української літератури («Постколоніальні стратегії української літератури XIX – XXI ст.», «Українська література у феміністичній проєкції») і апробовані під час роботи науково-практичного семінару «Українська література в культурологічному аспекті» (Рівне, 15 листопада 2022 року).

Рекомендовано до друку рішенням кафедри української літератури
Рівненського державного гуманітарного університету
(протокол № від листопада 2022 р.)

Редакційна колегія:

КИРИЛЬЧУК О. М., кандидат філологічних наук, доцент;

КРУПКА М. А., кандидатка філологічних наук, доцент.

За зміст матеріалів і правильність цитування відповідальність несе автор

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2022

ЗМІСТ***ВАСЬКОВЕЦЬ ЮЛІЯ***

Художні стратегії переосмислення минулого у романі Оксани Забужко
«Музей покинутих секретів»..... 4

КИРИЛЬЧУК ОЛЕКСАНДР

Між війною і помстою: антиколоніальні стратегії
українського романтизму..... 8

КРУПКА МИРОСЛАВА

Код тілесності в автобіографічному жіночому тексті..... 14

МИХАЛИК ІРИНА

Інтертекстуальність у творчості Ірен Роздобудько..... 18

НАУМЧУК ІЛОНА

Репрезентація подій російсько-української війни
у романі «раКУРС» Світлани Талан 24

НИЧИПОРЧУК ТЕТЯНА

Феномен авторської свідомості: теоретичний аспект..... 28

РОМАНУХА ТЕТЯНА

Етнотипи в думі-казці Степана Васильченка «Ось та Ась»..... 31

СЕРГІЙЧУК АННА

Вибір ідентичності в умовах війни
(за романом «Смерть Лева Сесіла мала сенс» Олени Стяжкіної)..... 35

ФЕНОМЕН АВТОРСЬКОЇ СВІДОМОСТІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Людська свідомість – унікальна психічна особливість, що виникла у процесі розвитку як відповідь мозку на освоєння людиною довколишнього світу, а також різних видів та засобів праці. «Свідомість є формою цілеспрямованого психічного відображення навколишньої дійсності. Це найвища форма розвитку психіки, притаманна тільки людині, що виявляється в складних формах відображення світу, опосередкована суспільно-історичною діяльністю людей» [2, с. 110].

Авторська свідомість – проблемний аспект літературознавства, адже історія літератури демонструє численні зразки як включення автора у твір, так і відмежування. Також, досі не існує єдиної точки зору щодо міри впливу та вираження авторської свідомості у творчості.

Перші спроби визначити місце й роль автора у творчому процесі датуються ще античними часами. «Платон вважав, що поетичне натхнення має божественне походження, відтак, людина виступає лише ретранслятором вищих ідей та задумів; водночас, Аристотель був переконаний, що мистецтво є результатом наслідування природи, тобто, вбачав значимішу роль людини-автора у творенні» [4, с. 238]. Це протиріччя у дещо трансформованому вигляді дійшло до наших днів.

Частина дослідників наполягає на тому, що письменник відіграє визначальну роль у власній творчості, тоді як інша – нівелює роль автора, визначаючи першість за самим твором, або читачем, як співавтором (через особливості сприйняття та те, як авторський текст лягає на свідомість читача та його установки і переконання). Незважаючи на обраний підхід, розуміння авторської свідомості не може бути повним. Єдине виключення – листи чи щоденники, у яких автор пояснює передумови, причини та особливості творення свого тексту.

Дослідниця А.Островська виділяє інші різновиди присутності автора у творі: «мовлення від першої та третьої особи» [3, с. 3]. Мовлення від першої особи є більш достовірним, але поряд із тим – суб'єктивним. Тобто, автор ніби доводить, що дійсно усе описане бачив/чув/був учасником, але читач розуміє, що сприймає картину світу крізь призму чужих емоцій і думок.

Таким чином, мовлення від першої особи дещо обмежує автора, адже усі його висновки, судження та характеристики сприймаються як суб'єктивні. Однак така форма оповіді має і свої переваги. Вона відкриває можливості більш широкого виходу внутрішніх, ірраціональних психологічних намірів, визволених від цензури свідомості, адже мовлення веде ніби не автор, а герой.

Останнім часом літературознавці відходять від дуалізму у трактуванні ролі письменника та його впливу на твір і беруть до уваги системний підхід, який потребує автора як головного чинника, що обирає форму, стиль та систематизує, а також визначає структуру твору, надає йому художньої своєрідності. «Психологи схильні вважати, що психічна діяльність людини існує у двох вимірах: відбитті довколишнього світу та усвідомленні власної внутрішньої моделі зовнішнього світу» [4, с. 239].

Ще одна класифікація розглядає спосіб осмислення ролі автора та його творіння. З одного боку, митець передує твору, адже створює ідею, продумує образи, тому його свідомість не може бути вторинною. З іншого, читаючи твір важливо з'ясувати, що саме хотів розповісти, донести автор, яку суть він заклав. «У світі творчості, усе підпорядковується авторському задуму, тож автор не може зовсім зникнути із оповіді, навіть якщо не представлений у ній ні у вигляді героя, ні як сторонній оповідач» [1].

У будь-якому разі, літературознавці завжди досліджують такі важливі аспекти, як «хто/що» зображені у творі (авторське бачення), наскільки глибоко автор їх описує та осмислює (авторське осмислення) та як ставиться до них.

Ці аспекти допомагають зрозуміти ступінь зацікавленості автора у певних типажах, проблемах, розкрити його бачення та обмеження. «З'ясування особливостей авторського осмислення і ставлення (презентованого експліцитним та імпліцитним змістом творів) до виокремлених складників дасть змогу окреслити інтереси, уподобання, цінності, якості художньо презентованої авторської особистості» [4, с. 240]. Дослідження авторської свідомості також включає інтерпретацію системи самопрезентації автора у творі: його самозображення, самооцінок та очікувань від себе. «Осмислення згаданих аспектів внутрішнього «я» автора дасть змогу отримати інформацію про його набутий і очікуваний життєвий досвід» [4, с. 240].

Однак, на думку А. Островської, «автор безпосередньо не входить у твір, хіба що це стосується автобіографічних, автопсихологічних та творів ліричного плану, де особистість автора стає темою і предметом його творчості» [3, с. 6].

Дослідник М. Бахтін вважав, що «істинний автор не може стати образом, бо він творець будь-якого образу, всього образного у творі» [3, с. 7]. Відтак автор знову виступає як усезнаючий творець, який самостійно вирішує, якою мірою він буде присутній (чи не присутній) у кожному конкретному творі.

Для аналізу прозового твору потрібно визначити: хто оповідає, яка позиція оповідача, як оповідає: показує, розповідає чи розмірковує. Особливо важливим є питання про посередника між автором, героєм і читачем. Таким посередником виступає власне оповідач. Від унікальності письменника залежать форми вираження авторської свідомості. Щоб у повній мірі проаналізувати твір потрібно зрозуміти індивідуальність автора.

Адже авторська свідомість вміщується в свідомості персонажів, виявлятися на рівні образів, мотивів, жанрово-стильових і композиційних особливостей.

Таким чином, феномен авторської свідомості у творчості досі не має єдиного трактування. Діапазон думок поширюється від заперечення автора як вагомої сторони творчого процесу до намагань класифікувати різні способи авторської появи у тексті та впливу на нього. Для розуміння митця та його світогляду, варто усебічно аналізувати конкретний твір, а поряд із цим – біографію автора, його творчість та листування, для розуміння нюансів, які могли вплинути на написання твору саме таким, яким він є та для розуміння смислів, закладених у твір.

Джерела:

1. Андросова Ф. Формы авторского присутствия в художественном произведении. URL: https://www.gramota.net/articles/issn_1997-2911_2015_6-2_04.pdf.
2. Мирошниченко Н. Автор и авторское сознание как литературоведческие категории. URL: http://irbis.cfuv.ru:8080/cgi_bin/irbis64r_15/cgiirbis_64.exe?
3. Островська А. Форми вираження авторської свідомості в творчості письменників нової генерації кінця XIX – початку XX століття (на матеріалі малої прози В. Стефаника, О. Кобилянської, М. Коцюбинського): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук : спец. 10.01.06 «Теорія літератури». Дніпропетровськ, 1999. 16 с.
4. Цепя О. Проблема автора в літературознавстві (методичний аспект). *Молодий вчений*. 2016. № 9(36). С. 238-242.

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА В КУЛЬТУРОЛОГІЧНОМУ АСПЕКТІ:

матеріали науково-практичного семінару

Упорядкування
та наукове редагування
Олександр КИРИЛЬЧУК
Мирослава КРУПКА

Комп'ютерна верстка та макет
Олександр КИРИЛЬЧУК

Українська література в культурологічному аспекті: матеріали науково-практичного семінару / ред. кол. О. Кирильчук, М. Крупка. Випук II. Рівне : РДГУ, 2022. 38 с.

ББК 83
УДК 82

Формат 60x84.
Гарнітура Times New Roman Cyr.
Умовн. друк. арк. 2,21